

Sociological Analysis of the Government's Obligations in the Legislation and Effective Administration of Laws Based on Thematic Analysis Method

Mahdi Nasiri*, **Ali Salimi****

Sadeq Meshakati***

Abstract

The present study is to examine the duties of the government in legislating and implementing effective laws based on a sociological approach. The method of research was the theme analysis and coding information. Seminary and university teachers were the participants, and semi-structured interviews were used. The sample selection method was also done by the snowball method until data saturation was reached and their number reached twelve people. The obtained data was examined, it was repeated and similar cases were merged; then the research topic was analyzed for its effectiveness. The obtained codes were shown in three levels: concepts, major categories, and themes. Based on the results gained from the interviews, the government duties consist of 31 concepts, 8 categories, and 2 main themes for the better effectiveness of the laws. The findings show the main themes of "social persuasiveness of the law" and "effectiveness of law enforcement" includes issues and concepts that were explained and developed; the model obtained from the findings were also drawn.

Keywords: Government duties, laws, effectiveness, sociology, content analysis.

* Assistant Professor, Department of Sociology, Seminary and University Research Center, Qom, Iran,
mahdinasiri@rihu.ac.ir

** Assistant Professor, Department of Sociology, Seminary and University Research Center, Qom, Iran,
Ali_Salimi@rihu.ac.ir

*** Ph.D. Candidate of the Department of Sociology. Seminary and University Research Center, Qom, Iran
(Corresponding Author), meskati@rihu.ac.ir

Date received: 03/11/2023, Date of acceptance: 14/01/2024

Introduction

The social effectiveness of laws and their improvement is a main issue and concern of social studies, especially in legal sociology. This is because laws, on the one hand, have a prominent position in regulating relationships between individuals and social sections, and on the other hand, can be implemented and acted in society, through using a large number of different factors and extra-legal and jurisprudential components. This matter, more than anything else, reveals the multifaceted nature of this topic and requires to simultaneously refer to the knowledge and skills of different scientific fields and a common dialogue between thinkers and researchers. The outcome can be seen in the formation of interdisciplinary and rather multidisciplinary sciences and fields in academic institutes of different countries. For instance, the common studies and discussions that have been conducted on the subject and similar cases in social sciences and especially, in law and sociology, have founded the basis for the formation of an interdisciplinary field called legal sociology, that has received considerable attention. But it is worth noting that this field is still not recognized in the academic universities of the country. In fact, this area, as a connecting point of legal and sociological debates, has remained far from the common concern of researchers of these two fields. Taking these points into account, the present article deals with the basic question of what are the obligations of governments in establishing and effectively implementing laws from a sociological perspective, and it is to introduce some topics and issues that are essential for the social effectiveness of laws.

Materials & Methods

In this research, semi-structured interviews were used to collect data. In fact, in order to understand the dimensions and components of the topic, the elites were interviewed based on the snowball sampling method. The number of interviewees or the participants depends on the theoretical saturation, and in the present study, the number of elites is 12. 6 seminary male teachers and 6 university male professors were interviewed. The main criterion of elites' selection includes having influential research and educational experience in this subject. The data analysis method is thematic analysis. Theme analysis is a method for identifying, analyzing, and reporting patterns (themes) in data. This method minimizes and describes the total data in detail. The data collected through interviews was coded, classified, categorized and separated based on the similarities and differences of the concepts, then its themes were extracted. MAXQDA software facilitates coding.

Discussion & Result

Due to their special capabilities, governments have an important role in the regulation and conduct of society's affairs. Among the important features is the effective implementation of laws. The present study sought to answer the question that from a sociological point of view, what are the obligations of the governments in establishing and implementing effective laws? However, taking into account that the literal knowledge of law and social affairs is not rich and comprehensive, it was sought to, based on sociological theories and inferring from different approaches, increase the theoretical sensitivity. For measuring the dimensions and components of the issue, the elites were interviewed. The number of interviewees or the participants was based on the theoretical saturation, that in this research 12 elites were selected. Thematic analysis method was also used to analyze the data. 31 initial codes were created, that later, were reduced to 8 codes, then 2 themes were created. The created themes were: "social persuasiveness of law" and "effectiveness of law enforcement". The first theme, which included five categories, expresses the characteristics that, if realized, will lead to a kind of voluntary compliance with the rules from the addressees. the second theme, which included three categories, refers to the capabilities of law enforcement agencies, law enforcement institutions, and social contexts of law legislation, which can be the basis of their effective implementation in the society

Conclusion

The problem of the current research is the duties of the government in establishing and implementing effective laws based on a sociological approach. In a more general way, the social effectiveness of laws and their improvement is a permanent research theme and concern in the field of social studies, especially in the field of legal sociology. The method of conducting the research was based on the method of theme analysis and information coding until the themes were reached. In this research, thematic analysis method was used to analyze the data. 31 initial codes were made, which were reduced to 8 categories in the next step, and finally 2 themes were made. The themes that were created are: "social persuasiveness of law" and "effectiveness of law enforcement".

Bibliography

- Alizadehm, Abdol-Reza(2005) The grounds of accepting a sociological approach in Islamic law, Journal of Faculty of Law and Political Sciences,68,pp115-156. [in Persian]
- Alizadehm, Abdol-Reza (2015) An Introduction to Sociological Approach to Law, Qom, Research. p171.[in Persian]

- Abdi, Abbas & Kalhor(1992) Samira, Discussions in sociology and law of Iran, Tehran, Publication of Islamic Revolution Education.[in Persian]
- Asadi Ajaq, Nadir(2022) The most important reasons for the non-enforceability of laws in Iran's legal system are, Journal of public law knowledge,11,pp119-144[in Persian]
- Anuri, Hassan(2002) Great speech culture, Tehran, publication of speech. p2563 [in Persian]
- Bertran, Badi & Boronbom, Pir(2000) Sociology of government, Translated by Ahmad Naqibzadeh, baz publication. p26.[in Persian]
- Blake, Reid & Haroldson, Edwin(1999 (Classification of concepts in communication, Translated by Masoud Ohadi, Tehran, Soroush publication. p89.[in Persian]
- Braun, V., & Clarke, V. (2006) Using thematic analysis in psychology Qualitative Research in Psychology. Volome3, Issue2.p77-101
- Bingel, Atoler (2016), Persuasive Communication, translated by Ali Rostami, Tehran, Center for Research and Evaluation of Broadcasting Programs. p10.[in Persian]
- Craib, Yan(2017) Classical social theory, Translated by Shahnaz Mesmiparast Tehran, Agah Publishing.[in Persian]
- Chalmers,Johnson(1984) Revolutionary transformation: a theoretical study of the phenomenon of revolution, Translated by Hamid Eliasi, Tehran, Published by Amir Kabir.pp62-64.[in Persian]
- Chalabi, Massoud (2015) Sociology of order, Tehran, Ni publication.p101.[in Persian]
- Critchlow, Rob, Andrew J. Plumptre, Bazil Alidria, Mustapha Nsubuga, Margaret Driciru, Aggrey Rwetsiba, F. Wanyama, Colin M. Beale (2017). Improving Law-Enforcement Effectiveness and Efficiency in Protected Areas Using Ranger-collected Monitoring Data. Conservation Letters (10-5). pp. 572–580.
- Durkheim, Emil)1368(Rules of Sociological Method, translated by Mohammad Ali Kardan, Tehran University Institute.pp36-37.[in Persian]
- Durkheim, Emile(2013)Sociology lessons (physics, ethics and law), Translated by Seyed Jamaluddin. Mousavi, Tehran, Ni publication.pp182-183.[in Persian]
- Demo Essays. (2023). The Effectiveness of the Law Enforcement. (Oline Available in) <https://demoessays.com/the-effectiveness-of-the-law-enforcement>.
- Farrell , Amy, Jack McDevitt, Stephanie Fahy (2008). Understanding and Improving Law Enforcement Responses to Human Trafficking: Final Report. Washington, D.C.: National Institute of Justice.
- Gurevich, George(1973) An introduction to the sociology of law, Translated by Hassan Habibi Tehran, Publications of the Institute of Social Studies and Research.p95[in Persian]
- Giddens, Anthony (2005) Sociology, Translated by Manouchehr Sabouri, , Tehran, Nipublication.p339. [in Persian]
- Habermas, Jürgen(2013) Structural transformation of the public sphere, Translated by Jamal Mohammadi, Tehran, Publishing thoughts.p210.[in Persian]
- Habermas, J. (1987) The Theory Communicative Action. (T. Mccarthy, Boston: Beacan Press.pp373-356

171 Abstract

- Habermas, J (1996). *Between Facts and Norms*, Trans. Cambridge: MITpress.p457
- Katouzian, Naser (1983) *Introduction to the science of law*, Tehran, Iqbal Publishing.p.75[in Persian]
- Katouzian, Naser (1998) *Philosophy of Law*, Tehran, Publishing company.p118.[in Persian]
- Kasraei, Mohammadsalar & Moradkhani, Homayun & Rezaei, Mohammad(2011) Foucault, governance, political subject and political action, *Tarbiat Modares Encyclopaedia Journal of Social Sciences*,2,1-80 [in Persian]
- Louis Brule, Henry (1974) *Sociology of law*, Translated by Abulfazl Ghazi, Tehran, University of Tehran.p37.[in Persian]
- Montesquieu, Charlesloui (1991) *The spirit of the laws*, Translated by Ali Mehtadi, Tehran, Published by Amir Kabir.pp814-815[in Persian]
- Mohammadpour, Ahmad (2010) *Anti-methodology, logic and design in qualitative methodology*, Tehran, Publication of sociologists
- Melkifar, Mohammad & Mokhtari, Ali & Akwani, Hamdollah & Fatahizadeh, Abuzar(2022) *The ratio of technologies of power and governance in the thought of Michel Foucault and Gilles Deleuze*, *Theoretical policy research*,32,169-172.[in Persian]
- Malmiri, Ahmed & Vakilian, Hassan(2016) *legislative philosophy; In an effort to improve the law*, *Public Law Research Quarterly*,51,29-54.[in Persian]
- Nash, Keith(2010) *Contemporary political sociology: globalization, politics and power*, Translated by Mohammad Taghi Delfrooz, , Tehran, , Desert Publications.p15[in Persian]
- Najafi, Mohammad Hasan, (1415), *Javaher al-Kalam fi Sharh Shariah al-Islam*, Tehran: Dar Lektub al-Islamiya publication.p266[in arabic]
- Nalla, Mahesh K., Don Hummer (1999). *Assessing Strategies for Improving Law Enforcement / Security Relationships: Implications for Community Policing*.*International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* (23-2). pp. 227-239
- ghorbani, Mahmood (2000) *Conflict management and effectiveness of organizations*, Tehran, Tos Research Publications.p64.[in Persian]
- Rosheh, gay(2012), *Talcott Parsons Sociology*, Translated by Abdul Hossein Nik Gohar, Tehran, Ni publication[in Persian]
- Ritzer, George(1995) *The foundations of sociological theories in the contemporary era*, Translated by Manouchehr Talasi, Tehran, Ni publication.p34-35.[in Persian]
- Rostami, Vali (2008) *People's participation in the legislation of the Islamic Republic of Iran*, *Journal of Private Law Studies*,1,p179-204.[in Persian]
- Simons, John (2011) *Foucault and the political issue*, Translated by Kaveh Hosseinzadeh, Tehran, Publication of new events.p.118[in Persian]
- Salimi, Ali and Davari, Mohammad (1387), *Sociology of Kajrovi*, Qom, Hozha Research Institute and Qom University.p136-137.[in Persian]
- Short, Evan (2017) *Philosophy of continental social sciences*, Translated by Hadi Khalili, Tehran, Ni publication.p225-230.[in Persian]

- Spence, Deborah (ed.) (2016). *Improving Law Enforcement Resilience: Lessons and Recommendations (Officer Safety and Wellness Group Meeting Summary)*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services.
- Trevino, A, J. (1996). *The sociology of law, classical and contemporary perspectives*. New York: Martin,s press.
- Tyler, T. (2001). *Trust and Law-abidingness: a proactive model of social regulation*. The Australian national university: research school of social science.pp17-33
- United States Department of Justice (2022). *Improving Law Enforcement Response to Sexual Assault and Domestic Violence by Identifying and Preventing Gender Bias*. Washington, D.C.: United States Department of Justice. (Oline Available in) <https://www.justice.gov/media-1224961/dl?inline>.
- Weber ,Max (2005) *Economy and society*, Translated by Abbas Manouchehri, Tehran, Molly Publications.p341[in Persian].

تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع و اجرای اثربخش قوانین؛ با استفاده از روش تحلیل مضمون

مهدی نصیری*

علی سلیمی**، صادق مشکاتی***

چکیده

مسئله پژوهش حاضر بایسته‌های حکومت در وضع و اجرای اثربخش قوانین بر اساس رویکردی جامعه‌شناختی است. روش اجرای پژوهش بر مبنای روش تحلیل مضمون و کدگذاری اطلاعات تا رسیدن به مضامین صورت گرفت. اساتید حوزوی و دانشجویان دانشگاهی جامعه مشارکت‌کنندگان پژوهش را تشکیل دادند که از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با آنان استفاده شد. روش انتخاب نمونه نیز به روش گلوله برفی تا رسیدن به اشباع داده‌ها انجام گرفت و تعداد آنان نهایتاً به دوازده نفر رسید. اطلاعات بدست آمده مورد بررسی، موارد تکراری و مشابه درهم ادغام و در نهایت بایسته‌های مسئله تحقیق در جهت اثربخشی مورد تحلیل قرار گرفت. کدهای استخراج شده در سه سطح مفاهیم، مقوله‌های عمده و مضامین نشان داده شد. براساس نتایج بدست آمده از مصاحبه‌ها، بایسته‌های حکومت مشتمل بر ۳۱ مفهوم و ۸ مقوله و در نهایت ۲ مضمون اصلی در جهت اثربخشی بهتر قوانین می‌باشند. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده مضامین اصلی «اقناع‌گری اجتماعی قانون» و «قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون» است که هر

* استادیار گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران، Imahdinasiri@rihu.ac.ir

** استادیار گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران، Ali_Salimi@rihu.ac.ir

*** دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران (نویسنده مسئول)،

Imeskati@rihu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۱۲، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۴

کدام از این مضامین شامل مقوله‌ها و مفاهیمی است که به شرح و بسط آن پرداخته شد و مدل برخاسته از یافته‌ها نیز ترسیم گردید.

کلیدواژه‌ها: بایسته‌های حکومت، قوانین، اثربخشی، جامعه‌شناسی، تحلیل مضمون.

۱. مقدمه و بیان مسئله

اثربخشی اجتماعی قوانین و بهبود بخشیدن به آن‌ها، یک مضمون و دغدغه پژوهشی ماندگار در عرصه مطالعات اجتماعی، به ویژه در حوزه جامعه‌شناسی حقوقی است (بنگرید به: U.S. Department of Justice, 2022؛ Critchlow et.al., 2017؛ Spence, 2016؛ Nalla & Farrell et.al., 2008؛ Hummer, 1999؛ Demo Essays, 2023). زیرا از یک سو، قوانین جایگاه برجسته‌ای در تنظیم روابط میان افراد و واحدهای اجتماعی دارند و از سوی دیگر نیز، اجرایی شدن و اثرگذاری آن‌ها در سطح جامعه، در بستر مناسبات و با استفاده از شمار مختلف و متعددی از عوامل و مؤلفه‌های فراحقوقی و فقهی - اعم از اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، مدیریتی و مانند آن - ممکن می‌شود. نکته‌ای که باید بدان توجه داشت این است که دستگاه‌ها و نهادهای قانون‌گذار یا مجری قانون صرفاً با دانسته‌ها و مهارت‌های تخصصی خود، توان تغییر، کنترل و همراه ساختن یا استفاده از عوامل را ندارند. نمونه‌هایی از این عوامل و مؤلفه‌ها، ساختارها، باورها، ارزش‌ها، هنجارها، قواعد حاکم بر جامعه و در یک کلام واقعیت‌های اجتماعی هستند. این عوامل عمدتاً نانوشته، غیررسمی و حتی ناملموس، اما ریشه‌دار و در سطح وسیع، نافذ و اثرگذارند. بدین معنا که اگر با قوانین همخوانی و همسویی مناسبی نداشته باشند، بخودی خود، به مانعی قابل توجه برای اجرایی شدن و اثر گذاردن آن‌ها بدل می‌شوند. برای توضیح بیشتر این نکته و جایگاه آن در نگاه جامعه‌شناسان، از جمله می‌شود از ایده «واقعۀ اجتماعی» در سخن دورکیم بهره گرفت. دورکیم واقعیت‌های اجتماعی را شیوه‌هایی از عمل، فکر و احساس در میان افراد جامعه می‌داند که در بیرون از قلمرو وجدان و مستقل از تظاهرات فردی وجود دارند. در سراسر جامعه، در سطح کنش‌های متقابل میان افراد و حتی در فعالیت‌های خصوصی، تفکرات و احساسات فرد، حاضرند و خود را به افراد تحمیل و آن‌ها را مجبور می‌کنند. او برای بیان ویژگی‌های واقعیت‌های اجتماعی، دو واژه دیگر «وجدان جمعی» و «جریان‌های اجتماعی» را نیز به کار گرفته و توجه داده است که اگر خود را، بدون هیچ مقاومتی، به دست این وجدان یا جریان‌ها بسپاریم، فشاری را که بر ما وارد می‌شود، احساس نخواهیم کرد. اما همین که خواهیم در مقابل آن‌ها قرار گیریم این فشار و اجبار پدیدار می‌شود. برای نمونه کافی است کسی یا

تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع ... (مهدی نصیری و دیگران) ۱۷۵

نیرویی بخواهد و بکوشد با اینگونه تظاهرات جمعی بستیزد. در این هنگام است که احساسات و نیروهای مخالف برضد او به کار می‌افتند (دورکیم، ۱۳۶۸: ۲۴-۲۸، ۳۶-۳۷؛ روشه، ۲۲: ۱۳۹۱-۲۷، ۴۵؛ سلیمی و داوری، ۱۳۸۷: ۱۳۶-۱۳۷). حال با توجه به این نکات یک مؤلفه اساسی در اثربخشی قوانین، همگرایی، همسویی و همراهی آن‌ها با مناسبات، عوامل و مؤلفه‌های یاد شده است. همین مسئله پیش از هر چیز دیگر از طبیعت چندگانه این فرایندها پرده بر می‌دارد. این امر ما را نیازمند مراجعه هم‌زمان به دانش‌ها و مهارت‌های مختلف حوزه‌های علمی و گفتگوی مشترک اندیشمندان و محققان نموده است. برآیند این امر را می‌توان در شکل‌گیری دانش‌ها و تخصص‌های بین‌رشته‌ای و بلکه چندرشته‌ای در مجامع دانشگاهی کشورهای مختلف دید. برای نمونه، مراجعات و گفتگوهای مشترکی که پیرامون موضوع مورد نظر و موارد مشابه در حوزه علوم اجتماعی و بویژه، در دو رشته حقوق و جامعه‌شناسی انجام گرفته زمینه شکل‌گیری دانش و تخصصی بین‌رشته‌ای با نام جامعه‌شناسی حقوقی شده و آن را از جایگاه آموزشی و پژوهشی شایان توجهی برخوردار نموده است. اما نکته شایان توجه در این میان آن است که این حوزه مطالعاتی، همچنان در مجامع دانشگاهی کشور و به ویژه در دو رشته تحصیلی حقوق و جامعه‌شناسی، رسمیت نیافته است. در واقع این حوزه بعنوان یک نقطه وصل مباحث حقوقی و جامعه‌شناختی، همچنان از کانون گفتگوی مشترک محققان این دو رشته دور مانده است. حال با توجه به این نکات، مقاله حاضر با این سوال اساسی که بایسته‌های حکومت‌ها در وضع و اجرای اثربخش قوانین از منظر جامعه‌شناختی کدامند؟ تلاش نموده با وجود ضعف منابع، پیشینه و دانش جامعه‌شناختی حقوقی در کشور و همچنین با بهره‌گیری از ادبیات جامعه‌شناختی و حقوقی موجود به زبان فارسی و نیز مراجعه به منابع انگلیسی‌زبان، برخی از مسائل مرتبط با موضوع را شناسایی کند و با عرضه آن‌ها به محضر استادان حوزه‌های جامعه‌شناسی، حقوق و فقه از دانش و، به ویژه، تجربه‌ها و مهارت‌های عملی، تحقیقاتی و آموزشی ایشان - که چنان‌که خواهد آمد ملاک اصلی گزینش آنان به عنوان مصاحبه‌شونده بوده است - برای تثویز کردن و معرفی علمی این موضوع مهم بین رشته‌ای، گامی هر چند ابتدایی بردارد.

۲. پیشینه تحقیق

پژوهش‌های انجام شده در جدول زیر به طور خلاصه ارائه می‌شود.

جدول ۱. پیشینه تحقیقات مرتبط با موضوع

نویسندگان	سال پژوهش	یافته‌های پژوهش
تروینیو	(۱۹۹۶)	نویسنده در این تحقیق درصدد است تا نظریات کلاسیک و معاصر در باب جامعه‌شناسی حقوق را ارائه دهد. در واقع مولف با رجوع به اندیشه‌های بزرگان جامعه‌شناسی تلاش نموده تا از لابه لای نظریات ایشان اندیشه‌های حقوقی را استخراج نماید و ارتباط آن را با پارادایم مختلف به تصویر بکشاند.
علیزاده	(۱۳۸۴)	محقق در این تحقیق نشان داده که می‌توان بر اساس سیره عقلا، عرف، فلسفه فقه و... قائل بنوعی نظریه اجتماعی در باب حقوق اسلامی شد. به این معنا که نه بگونه مطلق حقوق را در بستر جامعه قرار دهیم و نه بی تفاوت نسبت به واقعیت‌های جامعه باشیم بلکه ضمن پاسداری از ارزش‌های متعالی می‌توان به ضرورت‌های جامعه هم توجه نمود.
عبدی و کلهر	(۱۳۷۱)	مولف درصدد نشان دادن تعارضات داخلی قوانین و همچنین به دنبال بررسی عوامل موثر بر تضاد و فاصله واقعیت و حقوق است که منجر به پس افتادگی قوانین از واقعیت‌ها می‌شود.
اسدی اوجاق	(۱۴۰۱)	محقق در این تحقیق کوشش نموده تا عواملی که منجر به عدم اجراء قوانین می‌شوند را بیان نمایند. در این رابطه به عواملی چون تورم قوانین، عدم اهتمام قانون‌گذار به پیش‌بینی ضمانت اجراء موثر، ضعف در محتوای قوانین و... اشاره نموده است.
رستمی	(۱۳۸۷)	محقق در این تحقیق درصدد است تا نشان دهد که مشارکت مردم در قانون‌گذاری می‌تواند بصورت مستقیم و غیرمستقیم حاصل گردد. در صورت مستقیم به مؤلفه‌هایی چون همه‌پرسی، ابتکار و... و در صورت غیرمستقیم به اصالت بخشیدن به عرف و نقش اجتماعی سخن می‌گوید.
مالمیری و وکیلان	(۱۳۹۵)	در این پژوهش علت وضع قوانین و کارکردهای اولیه و ثانویه آن مورد توجه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد هرچقدر قوانین و مقررات ارتباط نزدیکی با علوم جدید و نظریه‌های علمی داشته باشد اولاً کیفیت قوانین ارتقاء می‌یابد و ثانیاً اهداف قانون‌گذار محقق می‌شود.

تمایز پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین در این است که در این تحقیق تلاش شده است تا ضمن مصاحبه با استادان و متخصصان در موضوع و همچنین استفاده از تجربه‌ها و مهارت‌های عملی، تحقیقاتی و آموزشی مصاحبه‌شوندگان که به طور معمول، هنوز به دست ایشان به رشته تحریر در نیامده است، اطلاعاتی را بدست آورد و با استفاده از حساسیت نظری، مفاهیم و اطلاعات گردآوری شده را کدگذاری نماید و مضمون‌هایی را در قالب یک الگوی نظری، ساماندهی و ارائه کند که نقش عوامل و مؤلفه‌های اجتماعی را در وضع و اجرای اثربخش قوانین، بیان و بزرگنمایی می‌کنند. آن هم در شرایطی که تحقیقات دست اول درباره

تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع ... (مهدی نصیری و دیگران) ۱۷۷

قانون که از منظر جامعه‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته باشند بسیار محدود می‌باشند. زیرا اعظم مطالعات در این باب صبغه حقوقی یا فقهی دارند.

۳. ملاحظات نظری پژوهش

ملاحظات نظری پژوهش در دو بخش تعریف مفاهیم و مروری بر پیشینه نظری پژوهش بیان می‌گردد.

۱.۳ تعریف مفاهیم

با نظر به موضوع پژوهش سه مفهوم مرتبط زیر تعریف می‌شود.

۱.۱.۳ حکومت

حکومت در لغت به معنای رهبری کردن، فرمان‌روایی و اعمال قدرت سیاسی است (انوری، ۱۳۸۱: ۲۵۶۳). در اصطلاح نیز به فرایند اجرای منظم سیاست‌ها و تصمیمات اداری درون یک دستگاه سیاسی اطلاق می‌گردد (گیدنز، ۱۳۸۳: ۳۳۹).

۲.۱.۳ قانون

قانون در اصطلاح حقوقی، به قواعدی گفته می‌شود که یا با تشریفات مقرر در قانون اساسی، از طرف مجلس شورا وضع می‌شود، یا از راه همه‌پرسی بطور مستقیم به تصویب می‌رسد. این واژه در معنای عام شامل تمام مصوبات مجلس، تصویب‌نامه‌ها و بخشنامه‌های اداری می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۶۲: ۷۵).

۳.۱.۳ اثربخشی

اثربخشی را فرایندهایی مداوم می‌دانند که از طرح برنامه آغاز می‌گردد و شامل تمام فعالیت‌هایی است که هم در جهت دستیابی به اهداف است و هم تعیین می‌کند که انجام آن‌ها تا چه اندازه خوب و مطلوب صورت گرفته است (قربانی، ۱۳۷۹: ۶۴).

۲.۳ مروری بر پیشینه نظری پژوهش

مروری بر مباحث مربوط به اثربخشی قانون - در دو عرصه وضع و اجراء - نشان می‌دهد که ادبیات این عرصه - به‌ویژه منابع فارسی زبان - از یک سو غنی و تناور نیست. از سویی دیگر، عمدتاً محتوای حقوقی و فقهی دارند. اما نکته‌ای که در اینجا باید بدان توجه داشت آن است که نمی‌توان اثربخشی قانون را به شکل عریان و بریده از ساحت واقعیت‌های اجتماعی، تحلیل و در این خصوص به مولفه‌های حقوقی و فقهی بسنده کرد. به بیان دیگر، بررسی پیوندهایی که میان فرایندهای وضع و اجرای قوانین و واقعیت‌های اجتماعی وجود دارد از جمله محورهای بسیار مهم در فهم زمینه‌های اثربخشی قانون است. این مهم با بهره گرفتن از فهم‌های جامعه‌شناختی ناظر به موضوع و استنتاج از رویکردها و نظریه‌های مختلف این حوزه حاصل می‌آید:

از جمله مارکس معتقد است که در یک جامعه دموکراتیک دولت و قانون باید نتیجه تشریک مساعی همه شهروندان در جریان‌ات سیاسی باشد (کرایب، ۱۳۹۶: ۱۸۲). یعنی قانون باید منافع عموم افراد جامعه را تامین نماید. نه اینکه صرف ابزار سلطه باشد که در اینصورت اثربخشی اجتماعی نخواهد داشت. از این رو قانون زمانی اثربخش خواهد بود که عموم افراد جامعه آن را تمثیت کنند. به همین شکل، وی توجه داده است که در جوامع سرمایه‌داری، نظام قانون‌گذاری بجز آشکار نمودن و یا در قالب کلام درآوردن خواست مناسبات اقتصادی کاری ندارد. و به همین جهت، قوانین را غیر دموکراتیک و فاقد اثربخشی می‌داند (کرایب، ۱۳۹۶: ۱۸۱-۱۸۲).

هابرماس همین مضمون را در نظریه کنش ارتباطی خود مطرح و بر آن تاکید کرده است. از نظر وی، قانون باید محصول اجماع شهروندان باشد. به همین علت است که قوانین موجود در جوامع مدرن را امکان‌هایی برای استعمار زیست جهان در نظر می‌گیرد (Habermas, 1987, pp. 373-356). نکته مهم دیگری که وی بدان توجه نموده در باب انسجام اجتماعی است. در واقع هابرماس سومین منبع همبستگی جامعه را در کنار پول و قدرت اجرایی - بصورت غیرمستقیم ناشی از قانون می‌داند. اما سوال این است که قانون چگونه باعث همبستگی اجتماعی می‌شود؟ وی در پاسخ می‌گوید: قانون همزمان با ایجاد تعادل میان انتظارات رفتاری، از روابط متقارن حاملان حق‌های فردی در شناسایی متقابل یکدیگر حفاظت می‌کند. این شباهت‌های ساختاری میان قانون و کنش ارتباطی نشان‌دهنده آن است که چرا گفتمان‌ها و بنابراین کنش‌های ارتباطی نقشی سازنده در ایجاد و اعمال هنجارهای حقوقی بازی می‌کنند (Habermas, 1996, p. 448) به بیانی دیگر، می‌توان گفت که از نظر هابرماس اثربخشی قانون در دو صورت حاصل می‌شود:

اولا خودآیینی خصوصی را تضمین نماید. یعنی قانون باید بگونه‌ای باشد که شهروندان را قادر سازد که منافع شخصی خویش را تامین نمایند و ثابا شهروندان از قانونی که محصول پیگیری خودمختاری آنان و بکار بستن خودآیینی عمومی‌شان است تبعیت می‌کنند (Habermas, 1996, p. 457). بنابراین می‌توان استنباط کرد که از نگاه محققان یاد شده، یک مولفه مهم اثربخشی قوانین این است که قانون محصول اجماع شهروندان باشند. مولفه مهم دیگر را محققان براساس تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی توضیح داده‌اند. در این خصوص برآنند که تحولات و دگرگونی‌های جامعه، باید در قوانین بازتاب یابند. زیرا در غیر این صورت دچار نوعی پس‌افتادگی اجتماعی می‌شوند. و این امر منجر به عدم اثربخشی آنها می‌گردد.

در این باب از جمله می‌توان به نکاتی اشاره کرد که دورکیم در تفکیک دو گونه همبستگی مکانیکی و ارگانیک به آن‌ها اشاره دارد. وی مدعی است در جوامعی که تقسیم کار ندارند همبستگی، مکانیکی و ناشی از نظارت شدید اجتماع است و نه تقسیم وظایف. برعکس به همان میزان که بر تراکم اجتماعی افزوده می‌گردد، تقسیم کار - که عامل شکوفایی همبستگی ارگانیک و تقسیم کارکردگرایانه وظایف است - به امری گریزناپذیر بدل می‌شود. در این شرایط از قوت وجدان جمعی کاسته می‌شود. نظارت اجتماعی، توان و کارآیی خود را از دست می‌دهد و در اینجا دولت به عنوان یک ارگان مجزا شکل می‌گیرد. این پدیده، نشان از پیدایش قواعد جدید حقوقی دارد (برتران و بیرون بوم، ۱۳۷۹: ۲۶) که دورکیم آن را حقوق ترمیمی و اصلاحی می‌نامد (گورویچ، ۱۳۵۲: ۹۵). بعبارت دیگر دورکیم معتقد است که در جوامع پیشرفته که نامتجانس‌ترند، بعلت تخصصی‌شدن کارها، کارکرد نهادهای اجتماعی دچار تغییر و دگرگونی می‌شود. در این حالت دولت موظف است که اشتراکات افکار و احساسات کافی به بار آورد تا نظم جامعه را برقرار سازد (دورکیم، ۱۳۶۲: ۵۱-۶۸). به بیانی دیگر میتوان گفت که در این وضعیت دولت بجای این‌که خود عاملی در بهم‌ریختگی وضعیت اجتماعی و تشدید آن باشد لازم است که با توجه به توان و قابلیت‌های ویژه خود از جمله قابلیت وضع و اجرای قوانین، زمینه را برای درونی کردن و تثبیت ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی مهیا نماید. این امر در صورتی محقق می‌گردد که قانون بخوبی روابط طبیعی چیزها را بیان کند. به این معنا که فرمانبرداری ما از قانون به دلیل آن نیست که مردم آن را وضع کرده‌اند، یا فلان تعداد رای آن را خواسته‌اند، بلکه به دلیل آن است که آن قانون خوب است. یعنی با طبیعت چیزها منطبق است. در نتیجه آنچه مهم است چگونگی وضع قوانین، صلاحیت آنان که وظیفه‌شان وضع قانون، و

ماهیت سازمان ویژه‌ای است که قانون‌گذاران و نظام سیاسی آن را وضع کرده‌اند (دورکیم، ۱۳۹۱: ۱۸۲-۱۸۳).

و بر نیز با تقسیم انواع اقتدار، به مرحله خاصی از تحول جوامع انسانی که تحت عنوان عصر مدرنیته از آن یاد می‌شود اشاره کرده است. در نظر وی کارکرد قانون این است که به هنگام تنظیم روابط میان افراد و بخش‌های گوناگون جامعه، روابط آن‌ها را بصورت غیرشخصی در می‌آورد (و بر، ۱۳۸۴: ۳۴۱). نکته مهمی که و بر بدان اشاره دارد این است که در جریان کلی اندیشه حقوقی دو فعالیت فکری رخ می‌نماید: حقوق‌یابی (lawfinding) و حقوق‌سازی (lawmaking). قسم اول اجرای حقوق است و دیگری مجموعه فعالیت‌هایی است که به ایجاد حقوق (قانون‌گذاری) منجر می‌شوند. هر دو قسم یاد شده از نظر و بر می‌تواند هم عقلانی باشد و هم غیرعقلانی (Trevino A., 1996, p. 175). وی همچنین نمونه عالی عقلانیت را بورکراسی و فرایند دیوان‌سالاری می‌داند. او این را در بحث وسیع‌تر خود در سنخ‌شناسی انواع اقتدار، بررسی کرده و بر این باور است که در جهان، روند عمومی در جهت اقتدار عقلانی-قانونی پیش می‌رود (ریتزر، ۱۳۷۴: ۳۴-۳۵). بنابراین می‌توان گفت که یکی دیگر از مولفه‌های مهم در اثربخشی قوانین این است که فرایند حقوق‌یابی و حقوق‌سازی بگونه عقلانی پیش رود.

این نکته نیز تا حدودی با آرای فوکو قرابت دارد. زیرا در عین این که فوکو با رویکرد صرفاً حقوقی به دولت زوایه دارد اما شیوه خاصی از حکمرانی که متلازم با عقلانیت است را در نظر می‌گیرد (نش، ۱۳۸۹: ۱۵). بطور کلی می‌توان گفت که تحلیل فوکو از دولت بر انواع عقلانیت‌ها متمرکز است که از طریق آن مدیریت دولت، رفتار انسان‌ها را هدایت می‌کند. (سایمونز، ۱۳۹۰: ۱۱۸) براین اساس وی معتقد است که اعمال حاکمیت در دوره پسامدرن، حکومت‌مندی را می‌طلبد. در اینجا است که دولت بجای این که صورتی خشونت‌آمیز و سرشتی مقابله‌گر داشته باشد، با آگونیسیم همراه است. یعنی با پیچیده‌تر شدن و گسترش عقلانیت در جامعه، دولت بدون این که از بیرون، فرد را به کاری وا دارد، از رهگذر سوژه‌شدگی خود فرد، آزادانه کردارش را سامان می‌بخشد (کسرایبی و دیگران، ۱۳۹۰: ۸۰). به عقیده فوکو زیست‌سیاست برای کنترل زندگی مردم از سه ابزار استفاده می‌کند: تنظیمات حقوقی، فناوری امنیتی و فناوری انضباطی. تنظیمات حقوقی مبتنی بر نظام‌های حقوقی است که هنجارها را تبدیل به قوانین و قواعد می‌گرداند. این سیستم افراد را به هم‌نوا و ناهم‌نوا و... تقسیم می‌کند. تکنولوژی امنیتی سازوکارهایی هستند که در هر جامعه‌ای خطر و ناامنی را از جمعیت دور می‌کنند و از این طریق آزادی افراد را محافظت می‌نمایند (ملکی فر و دیگران، ۱۴۰۱: ۱۶۹-۱۷۲) در این میان

فناوری انضباطی نقش تعیین‌کننده دارد. زیرا در واقع کنترل و نظارت بر جمعیت از طریق فناوری انضباطی میسر می‌شود که در نهادهایی چون مدرسه، زندان، بیمارستان، تیمارستان، سربازخانه و... با استفاده از دانش علمی صورت می‌پذیرد. از این طریق فرایند پرورش سوژه و کنترل آن تکمیل می‌گردد (شرت، ۱۳۹۶: ۲۲۵-۲۳۰). نکته‌ای که براین اساس قابل اشاره می‌باشد این است که با فزونی یافتن عقلانیت در جامعه می‌توان اولاً سطح مداخلات دولت با ابزار قانون را تقلیل داد و ثانیاً می‌توان از ظرفیت‌های عقلانی سایر نهادها برای اثربخشی قانون به نحو غیرمستقیم و کنترل اجتماعی بهره برد.

آرای پارسونز درباره کنترل اجتماعی - که یکی از غایات مهم قانون است - از منظر دیگری جالب توجه است. او حقوق را مجموعه هنجارها یا قواعد حاکم بر کنش‌های انسانی در موقعیت‌های اجتماعی می‌داند. و آن را، از جمله به این سبب که کارکردی عمومی در جهت تنظیم هرگونه رابطه اجتماعی دارد، یک سازوکار عام کنترل اجتماعی به شمار می‌آورد. سپس توجه می‌دهد که نظام‌های حقوقی برای آن‌که بتوانند بصورت یک مکانیزم مشروع کنترل اجتماعی عمل کنند، باید ویژگی‌های زیر را داشته باشند: از یک سو، کنش‌های متقابل را بصورت نظامند و بگونه‌ای تنظیم کنند که همه افراد بدون تبعیض در معرض انتظارات و تعهدات عمومی یکسان قرار گیرند. و از سوی دیگر، در بنیانی‌ترین بخش‌های خود، نه صرفاً بر ارزش‌های خالص سیاسی، که بر ارزش‌های مذهبی و یا شبه‌مذهبی مبتنی باشند (Trevino, A, 1996, pp. 321-319). وی معتقد است که نظام‌های حقوقی برای آن‌که بصورت یک مکانیزم مشروع کنترل اجتماعی کار کنند، باید در بنیانی‌ترین بخش‌های خود، نه صرفاً بر ارزش‌های خالص سیاسی، بلکه بر ارزش‌های مذهبی و یا شبه مذهبی مبتنی باشند (Trevino, A, 1996, p. 321). ویژگی دوم بدین معناست که توافق ارزشی به مراتب مقدم‌تر از قوانین و مقررات است. از این رو پارسونز معتقد است، در جوامعی که توافق بر سر ارزش‌ها وجود دارد حقوق و قوانین بهتر می‌توانند کارکرد همبستگی اجتماعی را تأمین نمایند (علیزاده، ۱۳۹۴، ص. ۱۷۱). زیرا در این صورت قوانین فشار هنجاری و ارزشی را با خود همراه دارند. نکته مهم دیگر نیز اینکه پارسونز ابعاد اثربخشی را شامل انطباق (adaptation)، انسجام (integration)، دستیابی به هدف (goal attainment) و نهفتگی (latency) می‌داند (هوی و میسکل، ۱۳۸۲، ص. ۲۶۵). از این منظر قانون اگر بخواهد اثربخش باشد باید منجر به انطباق، نیل به اهداف، انسجام و حفظ الگو گردد.

۴. روش تحقیق

در این پژوهش برای گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شده است. در واقع به منظور فهم ابعاد و مولفه‌های مسئله مورد نظر، از نخبگان با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی، مصاحبه به عمل آمده است. تعداد افراد مورد مصاحبه یا همان جامعه‌مشارکت‌کننده به اشباع نظری بستگی دارد که در این پژوهش تعداد نخبگان ۱۲ نفر است. ۶ تن اساتید مرد حوزوی، ۶ نفر هم اساتید مرد دانشگاهی مورد مصاحبه قرار گرفتند. ملاک اصلی نخبگان شامل داشتن تجربه کاری، تحقیقاتی و آموزشی موفق در زمینه مسئله مورد نظر بوده است. روش تحلیل داده‌ها، از نوع تحلیل مضمون است. تحلیل مضمون روشی برای شناسایی، تجزیه، تحلیل و گزارش الگوی (مضامین) درون داده‌ها است. این روش مجموع داده‌ها را با جزئیات غنی به حداقل می‌رساند و توصیف می‌کند (Braun & Clarke, 2006, pp. 77-101). اطلاعات گردآوری شده به وسیله مصاحبه بر اساس شباهت‌ها و تفاوت‌های مفاهیم، کدگذاری، طبقه‌بندی، دسته‌بندی و جداسازی شده و مضامین آن استخراج گردید. استفاده از نرم‌افزار مکس کیو‌دای (MAXQDA) امکان کدگذاری را تسهیل می‌نماید.

جدول ۲. مشخصات مصاحبه‌شوندگان

شماره مصاحبه	مسئولیت	سازمان
۱	استاد	هیات علمی دانشگاه
۲	استاد	هیات علمی پژوهشگاه
۳	استاد	هیات علمی دانشگاه
۴	استاد	هیات علمی پژوهشگاه
۵	استاد	هیات علمی دانشگاه
۶	محقق	حوزه علمیه
۷	استاد	حوزه علمیه
۸	استاد	هیات علمی پژوهشگاه
۹	استاد	هیات علمی دانشگاه
۱۰	محقق	حوزه علمیه
۱۱	استاد	حوزه علمیه
۱۲	استاد	حوزه علمیه

۵. یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در پاسخ به سؤال پژوهش، پس از کدگذاری و مقوله‌بندی، تعداد ۳۱ کد اولیه در جهت اثربخشی بهتر قوانین به دست آمد، در مرحله بعد کدهای انتزاعی‌تر استخراج و به ۸ دسته تقسیم گردید و در نهایت ۲ مضمون اصلی ساخته شد.

مضامین اصلی این پژوهش عبارت‌اند از: ۱- «اقناع‌گری اجتماعی قانون» و ۲- «قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون». مضمون نخست، بیانگر ویژگی‌هایی است که مخاطبین را به پذیرش و تبعیت ارادی قوانین سوق می‌دهد. در نهایت مضمون دوم به قابلیت‌هایی در دستگاه‌ها، نهادهای مجری قانون و بسترهای اجتماعی اجرای قانون نظر دارد که می‌توانند زمینه اثربخشی اجرای آن‌ها در سطح اجتماع باشند.

کدهای استخراج شده در سه سطح مفاهیم یا کدهای اولیه، مقوله‌های عمده و مضامین در جداول ذیل نشان داده شده و سپس به توضیح و تحلیل مضامین و ارتباط مفاهیم با یکدیگر پرداخته شده است. نام‌گذاری مفاهیم (کدگذاری اولیه) و مقوله‌های عمده (کدگذاری متمرکز) با استفاده از کتاب محمدپور (۱۳۸۹) انجام شده است.

۱.۵ اقناع‌گری اجتماعی قانون

که خود شامل پنج دسته است:

الف) جامعه‌پذیر شدن قانون؛

ب) نهادینه‌شدن قانون در سطح روابط؛

ج) مقارنت قوانین با ارزش‌های عام و عینی؛

د) مقبولیت اجتماعی اجرای قانون؛

و) سازگاری قانون با خواسته‌ها، الگوهای عمل و نیازهای افراد جامعه؛

جدول ۳. کدهای مستخرج از مصاحبه‌ها در مضمون اقتناع‌گری اجتماعی قانون

مضمون اصلی	مقوله	کد اولیه	متن مصاحبه
اقتناع‌گری اجتماعی قانون	جامعه‌پذیر شدن قانون	ارتباط فعالیت‌های دقیق رسانه‌ای با پذیرش درونی قوانین	استفاده اصولی و هدفمند از ظرفیت‌های رسانه و شبکه‌های اجتماعی منجر به پذیرش درونی قوانین می‌شود.
		ارتباط سازوکارهای ایدئولوژیک دولت با پذیرش اجتماعی قوانین	آموزش هدفمند قوانین در موسسات فرهنگی، مدارس و سایر نهادهای آموزشی، پذیرش اجتماعی قوانین را فزونی می‌بخشد.
		ارتباط فعالیت‌های مدنی و مجاب شدن از قانون	بهره‌گیری از منابع و ظرفیت‌های تشکل‌های مدنی، مجاب‌کنندگی قوانین را در جامعه فزونی می‌بخشد.
	مقارنت قوانین با ارزش‌های عام و عینی	قربان قوانین با ارزش‌های عام لازمه سهولت در درونی کردن آن‌ها	هرچقدر قوانین جامعه به ارزش‌های اجتماعی عام نزدیکتر باشند افراد جامعه بهتر آنها را درونی می‌نمایند.
		قربان قوانین با ارزش‌های عقلانی لازمه نفوذ اجتماعی آن‌ها	هرچقدر قوانین با ارزش‌های اجتماعی مشترکی که بعد شناختی آن عقلانی است، نزدیکتر باشد، نفوذ اجتماعی و تثبیت آن در افراد جامعه شکل می‌گیرد.
		ارتباط قوانین با ارزش‌های اجتماعی عینی لازمه درونی شدن آن‌ها	هرچقدر قوانین با ارزش‌های عینی جامعه مثل امنیت، نظم و... قربان بیشتری داشته باشد درونی کردن آن در افراد راحت‌تر شکل می‌گیرد.
	نهادینه شدن قانون در سطح روابط	ارج‌گذاری به قوانین در مناسبات اجتماعی لازمه نهادینه شدن آن	قانون را می‌توان با ارج‌گذاری در عرصه مناسک و مناسبات گوناگون اجتماعی بتدریج در سطح روابط نهادینه کرد
		احساس شرم در تخلف از قوانین نشانه نهادینه شدن آن در روابط	هرگاه قانون در سطح روابط نهادینه گردد تخلف از آن با احساس شرم همراه می‌شود
	مقبولیت اجتماعی اجراء قانون	ارتباط مشروعیت مجری و پذیرش اجتماعی اجراء قانون	هرچقدر مجری قانون مشروعیت بیشتری داشته باشد، مقبولیت اجتماعی اجراء قانون بیشتر می‌شود.
		ارتباط مبرا نبودن مجری از قانون با پذیرش اجتماعی اجراء آن	هرگاه مجری قانون مبرا از قانون نباشد، اجراء قانون پذیرش اجتماعی می‌یابد. عبارتی وقتی در اجراء قانون برابری وجود داشته باشد، اجراء مورد قبول جامعه قرار می‌گیرد.

مضمون اصلی	مقوله	کد اولیه	متن مصاحبه	
		پذیرش اجتماعی اجرای قانون با لحاظ تفاوت‌های جنسیتی، طبقه‌ای، نژادی در آن	اجرای قوانین در صورتی مورد پذیرش اجتماعی قرار می‌گیرد که در آن، تفاوت‌های جنسیتی، طبقه‌ای، نژادی و... لحاظ گردد.	
		ارتباط هزینه‌زایی اجرای قانون و عدم پذیرش اجتماعی آن	اجرای قانون در صورتی که موجب هزینه و مفسده برای جامعه گردد، پذیرش اجرایی آن را دچار ایراد می‌نماید.	
		ارتباط اثرگذاری بیشتر ابزارهای اجرای قانون با تمایل بیشتر افراد جامعه به آن‌ها	ابزارهای اجرای قانون هرچقدر برای افراد جامعه مورد تمایل بیشتری باشند مقبولیت اجرایی قانون فزونی می‌یابد.	
		ارتباط استفاده از ابزارهای نوین و پذیرش اجتماعی اجرای قانون	گاهی اوقات هدف قانون را نمی‌توان صرفاً با یک ابزار به سرانجام رساند، استفاده از ابزارهای نوین و ... در مقبولیت اجتماعی اجرای قانون بایسته است.	
	سازگاری قانون با خواسته‌ها، الگوهای عمل و نیازهای افراد جامعه	ارتباط قانون با ضرورت‌های اجتماعی لازمه ماندگاری آن	ارتباط قانون با ضرورت‌های اجتماعی لازمه ماندگاری آن	ارتباط قانون با ضرورت‌های اجتماعی از قبیل نیازها و خواسته‌های جامعه، موجب دوام و بقا آن می‌شود.
		لزوم توجه قانون به مطالبات مردمی	لزوم توجه قانون به مطالبات مردمی	قانون باید آرای احزاب، نهادهای مدنی، اصناف و... را در خود منعکس نماید.
		تناسب قانون با هنجارهای جامعه و الگوهای عمل	تناسب قانون با هنجارهای جامعه و الگوهای عمل	انطباق قوانین با الگوهای عمل افراد جامعه، کنترل و نظم اجتماعی را به ارمغان می‌آورد.
		اولویت توافق ارزشی در جامعه نسبت به قانون	اولویت توافق ارزشی در جامعه نسبت به قانون	توافق ارزشی به مراتب مقدم‌تر و موثرتر از قانون است.
		همسویی قانون با شریعت و احکام دین	همسویی قانون با شریعت و احکام دین	یکی از منابع معتبر قوانین شریعت و احکام دین است.
		ارتباط آسیب‌زایی قانون در صورت عدم تناسب با نیازهای طبیعی و غریزی	ارتباط آسیب‌زایی قانون در صورت عدم تناسب با نیازهای طبیعی و غریزی	قانونی که نیازهای طبیعی و غریزی انسان‌ها را نبیند موجب بی‌نظمی و آسیب می‌گردد.
تناسب قانون با تفاوت‌های جنسی افراد	تناسب قانون با تفاوت‌های جنسی افراد	قوانین باید متناظر با جنسیت افراد جامعه و تفاوت‌های این دو باشد.		

تحلیل و تفسیر: در این مرحله مضمون «اقناع‌گری اجتماعی قانون» ساخته شد. اقناع‌گرایی فرایندی است که در طی آن تلاش می‌شود تا ذهنیت افراد جامعه را جهت تغییر رفتار و وادار

کردن آنها به عمل معین، تحت تاثیر قرار داد (بینگل، ۱۳۷۶: ۱۰). بعبارت دیگر میتوان اقتناع را شکلی از ارتباط دانست که بدنبال تاثیر بر دیگران است. بر این اساس اقتناع اجتماعی قانون طبق نظر مصاحبه‌شوندگان به معنای «علاقمندی و پذیرش ارادی قانون توسط افراد جامعه» تعریف شده است. این مضمون بر اساس شاخص‌هایی چون جامعه‌پذیرشدن قانون، مقارنت قانون با ارزش‌های عام و عینی، نهادینه شدن آن در سطح روابط، مقبولیت اجتماعی اجرای قانون و سازگاری قانون با خواسته‌ها، نیازها و الگوهای عمل افراد جامعه مشخص می‌گردد. جامعه‌پذیر شدن را فرایندی تعریف می‌کنند که در طی آن افراد نگرش‌ها و توقعاتی که جامعه یا فرهنگ از ایشان دارد را در کنش متقابل با سازه‌های اجتماعی می‌آموزند (بلیک و هارولدسن، ۱۳۷۸: ۸۹). بر این اساس جامعه‌پذیرشدن قانون از نظر مصاحبه‌شوندگان به معنای «فراگیری و پذیرش ارادی قانون توسط افراد جامعه در خلال فرایندهای آموزشی و تربیتی است». در این باب مصاحبه‌شونده با کد ۸ معتقد است: «در صورتی که جامعه‌پذیرشدن قانون تحقق یابد، در این صورت نظام حقوقی با کمک مدارس، موسسات فرهنگی، شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌ها، تعهد برآمده از سیستم اجبار و الزام را به نوعی تکلیف و وظیفه مبدل می‌سازد. زیرا آماج‌های قانون از این طریق نسبت به قوانین اقتناع شده‌اند». مسئله دیگری که در مصاحبه‌ها بدان اشاره گردید این است که «با توجه به این که قانون به همه شهروندان تعلق دارد، از این رو هرگاه بر مقارنت قانون با ارزش‌های خاص و منفرد تاکید شود در این صورت برای بخشی از افراد جامعه قانون پذیرش اجتماعی نخواهد داشت. زیرا به علت عدم تناسب با ارزش‌های ایشان، تعلق خاطری بدان نشان نمی‌دهند. برای نمونه در جامعه‌ای که تنوع پوشش وجود دارد اگر قانون به امری خاص و یگانه معطوف گردد و صرفاً نوع خاصی از پوشش را مجاز بداند در این صورت قانون مذکور توسط بخش دیگر از جامعه مورد حمایت قرار نمی‌گیرد. در اینجا می‌توان بجای تاکید بر مقارنت قانون با امری جزئی و منفرد آن را در راستای مقارنت با ارزش‌های عامی چون ارزش عفاف و کرامت انسانی و ... قرار داد».

شاخص دیگر در ارتباط با اقتناع‌گری اجتماعی قانون، «نهادینه شدن آن در سطح روابط» است و این یعنی قانون در نظام اجتماعی وارد می‌شود و بطور ملموس در روابط، مناسک و مناسبات اجتماعی حضور می‌یابد (چلبی، ۱۳۹۴، ص. ۱۰۱). در این باب مصاحبه‌شونده با کد ۵ معتقد است «هرگاه قانون در سطح ترتیبات اجتماعی وارد گردد و مورد ارج قرار گیرد نتیجه آن اقتناع اجتماعی قانون برای مخاطبین خواهد بود. زیرا وقتی قانون بعد از وضع با پشتوانه نظام سیاسی وارد جامعه می‌گردد بیشتر صبغه سیاسی و با عنصر الزام و اجبار توأم است. در حالی

که وقتی قانون در مناسبات اجتماعی رسوخ می‌کند و افراد جامعه حضور آن را در حیات اجتماعی خویش می‌بینند و آن را مورد ارج و احترام قرار می‌دهند، در این صورت قانون بیشتر از اینکه صبغه سیاسی داشته باشد صبغه اخلاقی می‌گیرد. زیرا نسبت بدان اقتناع اجتماعی حاصل گردیده است».

شاخص دیگر در مضمون فوق، «مقبولیت اجتماعی اجرای قانون» است. این امر از منظر مصاحبه‌شوندگان زمانی محقق می‌شود که «مردم هنجارهای مجریان، اجراء و ابزار اجرای قوانین را پذیرفته باشند و نسبت به آن علاقمند باشند». در واقع مردم تنها به علت وجود نظام تنبیه و پاداش از قانون تبعیت نمی‌کنند، بلکه عامل مهم‌تر مشروعیت و مقبولیت مجری و ابزار اجرای قانون است (Tyler, 2001, pp. 17-33). مصاحبه‌شوندگان معتقدند که: «ما نیازمند احترام داوطلبانه مردم به قوانین هستیم. حتی زمانی که مجری از توان تنبیه و پاداش برخوردار است. زیرا مجریان از پذیرش داوطلبانه مصوبات قانونی سود خواهند برد. این مسئله حاصل نمی‌شود مگر این که اجرای قوانین مقبولیت اجتماعی داشته باشد». نکته مهم دیگری که مصاحبه‌شونده با کد ۶ به آن اشاره نمودند این است که «قدرت نامتقارن مجریان قانون در برابر جامعه می‌تواند منجر به خروج از بی‌طرفی و اجرای نامتناسب قانون شود. برای جلوگیری از این امر بایسته است مکانیسم‌هایی برای توزیع متقارن قدرت و حاکمیت قانون در جامعه طراحی گردد تا مجریان، قانون را متناسب با واقعیت‌های جامعه اجراء نمایند و نه آرزوهای خویش». برخی از مصاحبه‌شوندگان به این مسئله اشاره کرده‌اند که موارد بیان‌شده نه تنها در ارتباط با اجرای قوانین بلکه شاید در ارتباط با احکام دینی نیز مورد توجه قرار گیرد. برای نمونه از منظر مصاحبه‌شونده با کد ۱۰ «تغییر در سنگسار، برده‌داری و... یک علتش می‌تواند این باشد که این نوع از ابزار اجرای قانون، دیگر برای مردم مقبولیت ندارد و حتی می‌تواند در صورت اجراء، اثرات سویی را نیز به همراه آورد. از این رو تنوع شکلی در مقام اجرای قوانین در حوزه مسائل اجتماعی اهمیت دارد. زیرا مسائل اجتماعی علت‌های عمیق روان‌شناختی و جامعه‌شناختی دارند. نمونه دیگری که در دهه‌های اخیر موضوعیت داشته ولی اکنون چندان مورد استناد قضات قرار نمی‌گیرد، قسامه- در اصطلاح اسم سوگندهایی است که بر اولیای دم تقسیم می‌گردد (نجفی، ۱۴۱۵، ص ۲۶۶) - می‌باشد. زیرا امروزه بعلت پیشرفت علوم و فنون در همه جوانب زندگی، استفاده از ابزارهای جدید دیگری مبنای عمل مجریان قانون قرار گرفته است که برای عرف جامعه مجاب‌کننده‌تر می‌باشند». بنابراین استفاده از ابزارهای نوین می‌تواند اقتناع برای مخاطبین به همراه آورد.

از این منظر مصاحبه‌شونده‌ای بیان داشت که «گاهی اجرای یک حکم دینی می‌تواند در برهه‌ای از زمان ظالمانه تلقی شود. لکن این مسئله در فرایند استنباط فتوا دخالتی ندارد. زیرا ادراک عدل و ظلم توسط عرف در سلسله علل احکام وجود ندارد. با این همه باید دقت کرد که در مقام اجراء به هر حال این تلقی ظالمانه می‌تواند موثر واقع شود و باعث تراحمات اساسی و بنیادین گردد. به این معنا که یا باید دست از اجرای قانون برداشت که نتیجه آن تعطیل شدن احکام دین است و یا این‌که در صورت اجراء نمی‌توان نسبت به هنجارهای آن توجه نداشت»، زیرا در صورت عدم توجه، بی‌نظمی و نقض غرض پیش می‌آید. بنابراین اگر درصدد پذیرش ارادی قانون از سوی مخاطبین هستیم نمی‌توان نسبت به نظام ذهنی و اندیشه افراد جامعه بی‌تفاوت بود و بدون دخل و تصرف در نظام ذهنی ایشان، مطالبه پذیرش ارادی قانون در جامعه را نمود.

آخرین شاخص در ارتباط با اقتناع‌گری اجتماعی قانون، سازگاری آن با خواسته‌ها، الگوهای عمل و نیازهای افراد جامعه است. سازگاری مجموعه اجزای کنش است که روابط میان نظام کنش و محیط بیرونی‌اش را تامین می‌کند. در واقع سازگاری شامل کارکردهایی است که نظام را با محیطش، مقتضیاتش، تنگناها و محدودیت‌هایش هماهنگ می‌کند (روشه، ۱۳۹۱: ۱۰۹-۱۱۴). این مضمون از نظر مصاحبه‌شوندگان با ویژگی‌هایی در ارتباط با خواسته‌ها، نیازها و الگوهای عمل مشخص می‌شود. بعبارتی دیگر می‌توان گفت که در سازگاری قانون، عوامل فراحقوقی، در تشریح و اجراء قانون تاثیرگذار و با اهمیت تلقی می‌شود. به این معنا که اگر قوانین تناسب با خواست‌های و نیازهای افراد جامعه نداشته باشند، بتدریج نفوذ و دوام خود را از دست خواهند داد (منتسکیو، ۱۳۷۰: ۸۱۴-۸۱۵) از این‌رو یکی از فنون بنیادین در قانون‌گذاری را توجه به جایگاه قانون در ساخت و بافت اجتماعی و اخلاقی جامعه می‌دانند (کاتوزیان، ۱۳۷۷: ۱۱۸) از نظر مصاحبه‌شوندگان «قانون نمی‌تواند اثربخش باشد، مگر این‌که با خواست‌ها، نیازها و ضرورت‌های اجتماعی سازگاری داشته باشد». «این امر مشارکت سندیکاها، نهادها، اصناف، احزاب، نخبگان و عموم افراد جامعه را در فرایند قانون‌گذاری ضرورت می‌بخشد. زیرا این گروه‌ها شناخت عمیقی از نیازهای خود دارند». در همین رابطه مصاحبه‌شونده کد ۶ نمونه‌ای را در باب سازگاری قانون با ضرورت‌های اجتماعی بیان می‌کند؛ در نظر ایشان «در بافت سنتی جامعه، تقسیم وظایف و تکالیف بصورت طبیعی، نظم را برقرار می‌سازد که منجر به تامین اهداف جامعه می‌گردد. لکن تغییر بافت جامعه مسائل خاصی را ایجاد می‌نماید. از قبیل تغییر شرایط بانوان که در دوران جدید هم بدنبال یافتن جایی در نظام

تقسیم کارند و هم باید وظایف و تکالیف مرتبط با خانواده را انجام دهند. این مسئله می‌تواند منجر به چالش‌هایی در عصر جدید گردد. حال اگر قانون‌گذار و یا مجری قانون بدون توجه به پیچیدگی‌ها و واقعیت‌هایی که حادث شده است، بخواهد وضع و اجرای قانون کند، در این صورت نه تنها شاید مسئله حل نشود بلکه خود عاملی در جهت تشدید مسائل و بروز نزاع‌های اجتماعی گردد». «بنابراین اگر واقعیت‌های اجتماعی در فرایند قانون‌گذاری به رسمیت شناخته شوند، می‌توانند موجبات تمکین اجتماعی نسبت به قانون را فراهم آورند». نکته دیگری که از خلاصه کلام مصاحبه‌شوندگان می‌توان برداشت کرد این است که اگر ارزش و یا هنجاری در عرف جامعه تقویت گردد و یا عرف جامعه به عنوان یک منبع معتبر در قانون‌گذاری به رسمیت شناخته شود، می‌تواند باعث اثربخشی قانون شود. زیرا عرف به هیچ‌وجه از قانون نرمش‌پذیرتر نبوده و دارای طبیعت ساده انطباقی با شرایط جدید نیست بلکه گرایش بسوی تداوم و رسوخ دارد (هانری، ۱۳۵۳: ۳۷). علاوه بر این، در ارتباط با ویژگی فوق مصاحبه‌شونده با کد ۴ نکته‌ای را بیان نمودند: «در جامعه ساخت‌ها و گروه‌بندی‌های اجتماعی متعددی وجود دارد. از این‌رو اگر اقتضائات تکثرات موجود در جامعه در قوانین انعکاس نداشته باشد این امر باعث می‌شود تا بخشی از جامعه قانون را متعلق به طبقه، قومیت و... خویش ندانند و احساس تبعیض قانونی کنند، این امر سازگاری اجتماعی با قانون را با مشکل مواجه می‌سازد».

ویژگی دیگری که از سوی مصاحبه‌شوندگان مورد تاکید قرار گرفت سازگاری قانون با ارزشهای و هنجارهای دینی و فرهنگی جامعه است. برای نمونه مصاحبه‌شونده کد ۳ بیان داشتند: «قانونی که در جامعه اسلامی ارزش‌ها و هنجارهای دینی را در خود انعکاس دهد می‌تواند قواعد حقوقی را به هنجارهای اجتماعی مبدل سازد». «هرچند توجه به این نکته بایسته است که با افزایش صبغه ارزشی در قانون ممکن است که جنبه انسدادی آن نیز افزایش یابد و این امر قابلیت تغییرپذیری و ارتباط آن را با واقعیت‌های جامعه کمتر کند». «اما باید دقت کرد که نسبت شرع با واقعیت از نوع بی‌تفاوتی شرع به واقعیت نیست. چنانچه پیامبرگرمی اسلام (ص)، شراب را در همان اوایل حکومت اسلامی تحریم نکردند». همچنین در این باب مصاحبه‌شونده با کد ۱۱ نمونه‌ای را بیان کردند: «این‌که فرض کنیم در زمان پیامبر اکرم (ص) قرار داریم و از رسول خدا سوال می‌کنیم؛ آیا بهتر نیست که از همین آغاز حرکت اسلامی سیستم برده‌داری را ریشه کن نماییم تا ترتیبات انسانی برقرار کنیم؟ حال در پاسخ به این سوال حضرت فرمایند جلسه‌ای تشکیل شود تا قانونی ضد این امر وضع کنیم و مشکل را حل

نماییم. اما این‌گونه برخورد نشد. زیرا سیستمی که ریشه‌های اقتصادی و فرهنگی خاص خود را دارد، اگر صرفاً با ابزار قانون و بدون تغییرات فرهنگی دنبال می‌شود، چه بسا کل برنامه‌های پیامبر را تحت الشعاع قرار می‌داد». بنابراین حتی اگر قائل به قانون‌گذاری نبوده و صرفاً درصدد کشف قوانین باشیم، باز نمی‌توان قانون شرعی و یا اسلامی را نسبت به واقعیت‌های جامعه بی‌تفاوت تفسیر کنیم.

آخرین ویژگی، تناسب قانون با واقعیت‌های طبیعی است. اگر قانون با نیازهای طبیعی افراد جامعه سازگار نباشد و یا درصدد سرکوب و حذف تفاوت‌های طبیعی در جامعه و خواهان یک‌دست‌سازی باشد، این چنین قانونی نه تنها نمی‌تواند ضامن بقاء جامعه و نیل به اهداف باشد بلکه تبدیل به سازه‌ای در جهت ایجاد بی‌نظمی می‌گردد. بنابراین توجه به واقعیت‌های جامعه در قانون امری بایسته برای حکومت‌ها می‌باشد.

۲.۵ قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون

خود شامل سه دسته است:

(الف) سازمان اداری تخصصی (دولت مدرن)

(ب) سازمان اجتماعی منسجم

(ج) سازمان اجتماعی مردمی (حوزه عمومی)

جدول ۴. کدهای مستخرج از مصاحبه‌ها در مضمون قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون

مضمون اصلی	مقوله	کداولیه	متن مصاحبه
قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون	سازمان اداری تخصصی (دولت مدرن)	نتیجه بخشی بهتر قوانین با عدم موازی‌کاری در سازمان‌ها	عدم تداخل تکالیف و وظایف در سازمان‌ها منجر به نتیجه بخشی بهتر قوانین می‌شود.
		پیگیری بهتر اهداف قانونی با تخصصی‌تر شدن فعالیت‌های سازمانی	دستگاه قانونی جامعه هر چقدر تخصصی‌تر شود، اهداف قانونی را بهتر پیگیری می‌نماید.
		ارتباط وجود رهبر توانمند در دستگاه حقوقی و اثرگذاری ایده‌آل قانون	دستگاه حقوقی برای اثرگذاری ایده‌آل به رهبر و راهبر توانمند نیازمند است.
		اثربخشی قانون در صورت بهره‌گیری از ابزارهای نوین و فنی	دستگاه قانونی با بهره‌گیری از ابزارهای نوین و فنی، اثربخشی سریع‌تر و کم‌هزینه‌تر در نیل به اهداف قانونی خواهد داشت.

مضمون اصلی	مقوله	کداولیه	متن مصاحبه
	سازمان اجتماعی منسجم	نتیجه‌بخشی مطلوب قانون با وجود هم‌افزایی بیشتر در جامعه	در جوامعی که همکاری و هم‌افزایی در آن‌ها به مراتب بیشتر از رقابت است، نتیجه‌بخشی مولفه‌های قانونی هم بیشتر خواهد بود.
		ارتباط عدم آنومی در جامعه و تاثیرگذاری موثرتر قوانین	وجود هنجارهای روشن (فقدان آنومی) در جامعه، پشتوانه اجتماعی برای مولفه‌های قانونی به ارمغان می‌آورد.
		ارتباط عدم قطبی شدن هنجاری با اثرگذاری اجتماعی قانون	فقدان فشار هنجاری در جامعه نسبت به برخی آماج‌ها نتیجه‌بخشی و اثرگذاری قوانین را بیشتر می‌گرداند.
	سازمان اجتماعی مردمی (حوزه عمومی)	ارتباط تاثیرگذاری بیشتر قانون با پذیرفتن نظرات مخالف در جامعه	پذیرفتن نظرات و پیشنهادات مخالف در ارتباط با فرایندهای وضع و اجرای قوانین، کیفیت تاثیرگذاری قوانین را بالاتر می‌برد.
		ارتباط تاثیرگذاری اجتماعی قوانین در صورت بهره‌گیری از ظرفیت گروه‌های جامعه، دانشگاه‌ها و ...	دستگاه قانونی با رسمیت بخشیدن و بهره‌گیری از گروه‌های اجتماعی، دانشگاه و ... بر واقعیت‌های جامعه با ابزار قانون بهتر اثر می‌گذارد.
		اثرگذاری اجتماعی قوانین در صورت بهره‌گیری از ظرفیت‌های شبکه‌های مجازی و اجتماعی	سازمان قانونی با بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی می‌تواند چه در مرحله وضع و چه اجرای اثرگذاری قوانین را بالا ببرد.

تحلیل و تفسیر: در این مرحله مضمون «قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون» ساخته شد. اثربخشی را غالباً در ارتباط با سازمان‌ها تعریف می‌کنند. از این منظر یک سازمان در صورتی اثربخش است که نتایج قابل مشاهده فعالیت‌های آن با اهداف سازمانی برابر بوده و یا بیشتر از آن باشد (هوی و میسکل، ۱۳۸۲: ۲۸۸). از منظر مصاحبه‌شوندگان «اجرای اثربخش قانون در سطح اجتماع با قابلیت‌هایی چون سازمان اداری تخصصی، نظام اجتماعی منسجم و حیات حوزه عمومی شکل می‌گیرد». اولین قابلیت در اجرای اثربخش قانون، دولت مدرن می‌باشد. دولت مدرن وبری با شاخص‌هایی چون نظم قانونی-اداری، سلسله مراتب مشخص، حدود و ثغور دقیق در تکالیف و وظایف، و... مشخص و تعریف می‌شود (کرایب، ۱۳۹۶: ۲۳۸-۲۴۳). در این موضوع مصاحبه‌شونده با کد ۳ بیان نمودند: «در دوره جدید فعالیت‌های سازمانی

براساس فرایندهای دقیق و مشخص قانونی تحقق می‌پذیرد، به گونه‌ای که نمی‌توان تمنیات و آرزوهای خود را جایگزین فرایندهای قانونی نمود. زیرا در صورت جایگزینی، اجرای قانون به علت همراه شدن با منافع شخصی اثربخشی خود را از دست می‌دهد. در واقع مردم تابع قوانین عمومی هستند و نه قوانین شخصی». مصاحبه‌شونده با کد ۷ نیز بیان نمودند: «با بررسی نظام حقوق اساسی ایران می‌بینیم که نهادهایی مانند مجلس خبرگان رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، و ... صلاحیت وضع مقررات لازم الاجرا را دارند. در این باره عدم تعیین دقیق و جامع صلاحیت آن‌ها موجب ورود هر کدام در حیطه صلاحیت‌های دیگری می‌شود. این وضعیت چه بسا کارایی سازمان‌های مذکور را در راستای اهداف خود دچار اشکال گرداند. به صورتی که سازمان‌های متداخل در وظایف به تدریج به بوروکراسی‌های زائد و غیرکارآمد تبدیل می‌شوند. این امر در نهایت منجر به عدم نفوذ قوانین و اثربخشی آن‌ها می‌شود. زیرا در مقام اجراء مشخص نیست که کدام قانون باید مبنای عمل قرار گیرد». مسئله دیگری که در مجموع مصاحبه‌ها به آن اشاره گردید این است که استفاده دولت از ابزارهای نوین و فناوری‌های جدید اجرای اثربخش قانون را به همراه دارد. زیرا پیچیدگی حاصل آمده در جوامع مدرن اقتضاء می‌کند که فعالیت‌های اداری-قانونی به صورت سریع و کم‌هزینه پیگیری شود. از این رو هرگاه یک دستگاه حقوقی، اجرای قانون را برای افراد جامعه مقرون به هزینه و در دسرهای فراوانی از جمله اتلاف وقت، اتلاف انرژی، اتلاف پول و ... نماید، به طور طبیعی اجرای آن اثربخشی خود را از دست می‌دهد.

شاخص دیگر در اثربخشی اجرای قانون «وجود انسجام اجتماعی در جامعه» است. انسجام اجتماعی اشاره به چیزی است که کنشگران یا افراد را درون جامعه پیوند می‌دهد (همان: ۳۷). اثر این امر تنظیم روابط درونی، ایجاد هماهنگی بین آنها و کنش هایشان و حتی بقای نظام‌های اجتماعی است. (چالمرز، ۱۳۶۳: ۶۲-۶۴) از این منظر و برای نمونه، فردی از مصاحبه‌شوندگان یک شرط لازم در اجرای اثربخش قانون را وجود انسجام اجتماعی و یک شرط تحقق این امر را وجود «فشار هنجاری» به شمار آورده و آنرا اینگونه توضیح داده است: «اگر در جامعه‌ای، هنجارها توان لازم را برای جهت دهی و مهار کنش‌های افراد را نداشته باشند، اجرای قانون بعلت فقدان این پشتوانه اجتماعی دچار اختلال می‌گردد». همچنین «اگر وضعیت قطبی شدن و یا تضاد هنجاری در جامعه رخ دهد در این صورت اعتماد متقابل افراد جامعه نسبت به یکدیگر متزلزل می‌گردد و خاص‌گرایی در جامعه اشاعه می‌یابد. پیامد این امر عدم اثربخشی اجرای قانون در جامعه می‌شود. زیرا پیوندهای جامعه از هم گسسته شده است».

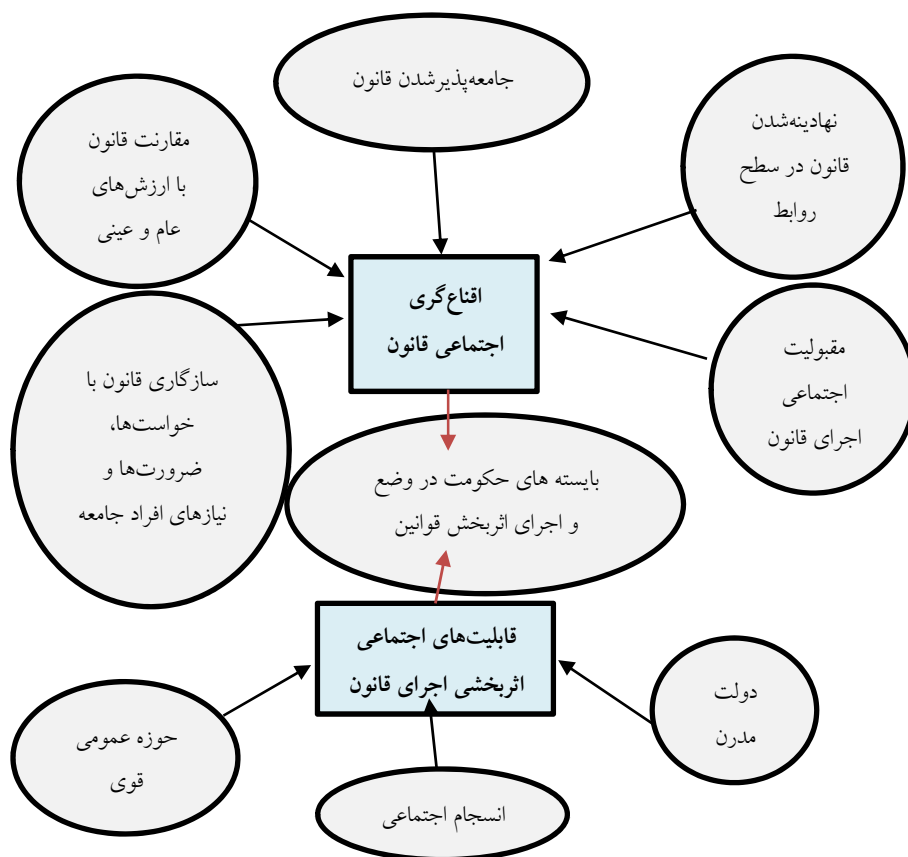
تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع ... (مهدی نصیری و دیگران) ۱۹۳

آخرین شاخص در ارتباط با اثربخشی اجرای قانون اصالت یافتن نقش مردم در فرایندهای تقنینی و حیات حوزه عمومی است. حوزه عمومی برای عرصه اجتماعی بکار می‌رود که در آن افراد از طریق مفاهیم، استدلال به موضع‌گیری و جهت‌گیری‌های هنجاری مشغول‌اند که برآیند آن اعمال قدرت بر دولت و عقلانی ساختن آن است (هابرماس، ۱۳۹۲: ۲۱۰). از منظر مصاحبه‌شوندگان «حضور پررنگ مردم می‌تواند اهرم و ابزاری قدرتمند در جهت اجرای صحیح قانون باشد. در واقع نظارت دائم و حضور فعال مردم می‌تواند دستگاه حقوقی جامعه را از مشکلاتی که در مسیر اجرای قانون وجود دارد آگاه و آن را در مسیر صحیح هدایت نماید. حوزه عمومی قوی که در آن مردم آزادانه تبادل نظر و گفتگو می‌کنند و در عین حال بدون مزاحمت‌های سیاسی و حزبی نظارت و اطلاع‌رسانی دارند، اجازه نمی‌دهند که حاکمیت قانون به قانون حاکمیت مبدل گردد. این یعنی فشار اجتماعی برگرفته از حوزه عمومی می‌تواند کارکردهای مهمی در هدایت صحیح اجرای قانون داشته باشد». مصاحبه‌شونده با کد ۲ مرتبط با این موضوع بیان نمودند: «عملی شدن حاکمیت قانون، به وضعیت نهادهای سیاسی مقوم حاکمیت قانون ارتباط دارد. ولی این نهادها در خلاء شکل نمی‌گیرند. مسئله اساسی ساختار اجتماعی است. اگر بتوان مجموعه سه قوه را کمابیش دولت نامید، در این صورت این قوا وقتی اجرای موثری خواهند داشت که قدرت واقعی و بالقوه در حوزه عمومی متمرکز باشد. مثلاً نهادهای مدنی، رسانه‌های اجتماعی، و... قدرتمند باشند و اجازه ندهند دولت واقعیتی مستقل از جامعه و مردم پیدا کند. علاوه براین، حوزه عمومی باعث شکل‌گیری نهادهای واسط بین مردم و دولت می‌شود که این امر می‌تواند مداخله مستقیم و بعضاً بی‌فایده دولت را در برخی شئون جامعه متفی نماید».

بر پایه داده‌های گردآوری شده از مصاحبه با متخصصان مدل زیر ترسیم می‌شود:

در مدل این پژوهش، تلاش شده تا دغدغه مشترکی ذیل مسئله اثربخشی قوانین میان محققان دو رشته حقوق و جامعه‌شناسی ایجاد شود و از این طریق میان مضامین، مقوله‌ها و مفاهیم مستخرج از داده‌ها پیوند برقرار گردد به گونه‌ای که قانون‌گذار با کاربرد این مضامین و مقوله‌ها، به اثربخشی لازم قوانین در حوزه عمومی و اجتماعی دست یابد. از این جهت می‌توان مدل ارائه شده را بعنوان یک گام تلقی نمود که توانسته برخی از ابعاد مسئله را مشخص و آنرا به جامعه علمی معرفی نماید. البته باید به این نکته هم اشاره کرد که معمولاً مدل‌های ارائه شده در حوزه‌های گوناگون علمی قادر به پاسخگویی تمام مسائل و کشف تمام ابعاد موضوع نیستند.

مدل بایسته‌های حکومت در وضع و اجرای اثربخش قوانین:

۶. بحث و نتیجه‌گیری

حکومت‌ها با توجه به قابلیت‌های ویژه خود جایگاه مهمی در تنظیم و تمشیت امور جامعه بر عهده دارند. از جمله قابلیت‌های مهم، وضع و اجرای اثربخش قوانین است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش بود که از منظر جامعه‌شناختی بایسته‌های حکومت‌ها در حوزه وضع و اجرای اثربخش قوانین کدام‌اند؟ به منظور فهم ابعاد و مولفه‌های مسئله مورد نظر، از نخبگان حوزه و دانشگاه با استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی، مصاحبه به عمل آمد. تعداد افراد مورد مصاحبه یا همان جامعه‌مشارکت‌کننده به اشباع نظری بستگی دارد که در این پژوهش تعداد نخبگان ۱۲ نفر است. از روش تحلیل مضمون نیز برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده

تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع ... (مهدی نصیری و دیگران) ۱۹۵

شد. تعداد ۳۱ کد اولیه ساخته شد که در مرحله بعد به تعداد ۸ مقوله تقلیل یافت و در نهایت ۲ مضمون ساخته شد. مضامینی که ساخته شد عبارت‌اند از: «اقتناع‌گری اجتماعی قانون» و «قابلیت‌های اثربخشی اجرای قانون». مضمون اول که شامل پنج دسته بود، بیانگر ویژگی‌هایی است که در صورت تحقق باعث می‌شود تا نسبت به قوانین از سوی مخاطبین نوعی تبعیت ارادی حاصل گردد. در نهایت مضمون دوم که شامل سه دسته بود به قابلیت‌هایی در دستگاه‌ها، نهادهای مجری قانون و بسترهای اجتماعی اجرای قانون نظر دارد که می‌توانند زمینه اثربخشی اجرای آن‌ها در سطح اجتماع باشند.

کتاب‌نامه

- انوری، حسن (۱۳۸۱)، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: نشر سخن
- اسدی اجاق، نادر (۱۴۰۱) مهم ترین علل غیر قابل اجراء نبودن قوانین در نظام حقوقی ایران، مجله دانش حقوق عمومی، (۳۵)، ۱۱، ۱۱۹-۱۴۴
- برتران، بدیع و بیرون بوم، پیر (۱۳۷۹) جامعه‌شناسی دولت (احمد نقیب‌زاده، مترجم) تهران: نشر باز
- بینگل، اتولر (۱۳۷۶)، ارتباطات اقناعی، ترجمه علی رستمی، تهران، مرکز تحقیقات و سنجش برنامه ای صدا و سیما
- بلیک، رید و هارولدسن، ادوین (۱۳۷۸)، طبقه‌بندی مفاهیم در ارتباطات (مسعود اوحدی، مترجم) تهران: نشر سروش
- چالمرز، جانسون (۱۳۶۳)، تحول انقلابی: بررسی نظری پدیده انقلاب (ح. الیاسی، مترجم) تهران: نشر امیر کبیر
- چلبی، مسعود (۱۳۹۴)، جامعه‌شناسی نظم. تهران: نشرنی
- دورکیم، امیل (۱۳۶۸)، قواعد روش جامعه‌شناختی، ترجمه علی محمد کاردان، ج ۱، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- دورکیم، امیل (۱۳۹۱)، درس‌های جامعه‌شناس (فیزیک اخلاقیات و قانون)، (سید جمال الدین. موسوی، مترجم) تهران: نشرنی.
- روشه، گی (۱۳۹۱)، جامعه‌شناسی تالکوت پارسونز، (نیک گهر، مترجم) تهران: نشر نی.
- ریترز، جورج (۱۳۷۴)، مبانی نظریه‌های جامعه‌شناختی در دوران معاصر، (منوچهر ثلاثی، مترجم) تهران: نشرنی.
- رستمی، ولی (۱۳۸۷)، مشارکت مردم در قانون گذاری جمهوری اسلامی ایران، مجله مطالعات حقوق خصوصی، ۱، ۱۷۹-۲۰۴.

۱۹۶ جامعه‌پژوهی فرهنگی، سال ۱۵، شماره ۴، زمستان ۱۴۰۳

- سایمونز، جان (۱۳۹۰)، فوکو و امر سیاسی، (ک. حسین زاده، مترجم) تهران: رخداد نو.
- سلیمی، علی، محمد داوری (۱۳۸۷)، جامعه‌شناسی کجروی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- شرت، ایون (۱۳۹۶)، فلسفه علوم اجتماعی قاره‌ای، ترجمه هادی جلیلی. تهران: نشرنی.
- عبدی، عباس و کلهر، سمیرا، مباحثی در جامعه‌شناسی حقوق ایران، تهران، ۱۳۷۱
- علیزاده، عبدالرضا (۱۳۸۴)، زمینه‌های پذیرش رویکردی جامعه‌شناختی در حقوق اسلامی، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۶۸، ۱۱۵-۱۵۶.
- قربانی، محمود (۱۳۷۹)، مدیریت تعارض و اثربخشی سازمان‌ها، تهران: انتشارات پژوهش توس.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۶۲)، مقدمه علم حقوق، تهران، نشر اقبال
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷)، فلسفه حقوق، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کرایب، یان (۱۳۹۶)، نظریه اجتماعی کلاسیک (ش. مسمی‌پرست، مترجم) تهران: نشرآگه.
- کسرای، محمدسالار و مرادخانی، همایون، و رضایی، محمد (۱۳۹۰)، فوکو، حکومت‌مندی، سوژه سیاسی و کنش سیاسی. دانشنامه علوم اجتماعی تربیت مدرس، ۲، ۱-۳۴.
- گورویچ، ژرژ (۱۳۵۲)، درآمدی بر جامعه‌شناسی حقوقی (حسن حبیبی، مترجم) تهران: انتشارات موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳)، جامعه‌شناسی، (منوچهر. صبوری، مترجم) تهران: نشر نی.
- محمدپور، احمد (۱۳۸۹)، ضدروش، منطق و طرح در روش‌شناسی کیفی، تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- ملکی‌فر، محمد و مختاری، علی و اکوانی، حمدالله، و فتاحی‌زاده، ابوذر (۱۴۰۱)، نسبت فناوری‌های قدرت و حکومت‌مندی در اندیشه میشل فوکو و ژیل دلوز، پژوهش سیاست نظری، ۳۲، ۱۵۹-۱۸۵.
- متسکیو، چارلز لوئی (۱۳۷۰)، روح‌القوانین، (علی مهدی، مترجم) تهران: نشر امیرکبیر.
- نجفی، محمدحسن، (۱۴۱۵)، جواهرالکلام فی شرح شرایع‌الاسلام، تهران: نشر دارالکتب الاسلامیه.
- نش، کیت (۱۳۸۹)، جامعه‌شناسی سیاسی معاصر: جهانی‌شدن، سیاست و قدرت (م. دلفروز، مترجم) تهران: انتشارات کویر.
- هابرماس، یورگن. (۱۳۹۲). دگرگونی ساختاری حوزه عمومی. تهران: نشر افکار.
- هانری، لوی برول. (۱۳۵۳). جامعه‌شناسی حقوق. (ابوالفضل. قاضی، مترجم) تهران: نشر دانشگاه تهران.
- هوی، وین و میسکل، سیسل (۱۳۸۲)، تئوری، تحقیق و عمل در مدیریت آموزشی، (م. سید عباس‌زاده، مترجم) ارومیه: انتشارات دانشگاه ارومیه.
- ویر، مارکس، (۱۳۸۴)، اقتصاد و جامعه، (عباس منوچهری و دیگران، مترجم) تهران: انتشارات مولی.

تحلیل جامعه‌شناختی از بایسته‌های حکومت در وضع ... (مهدی نصیری و دیگران) ۱۹۷

- Critchlow, Rob, Andrew J. Plumtre, Bazil Alidria, Mustapha Nsubuga, Margaret Driciru, Aggrey Rwetsiba, F. Wanyama, Colin M. Beale (2017). Improving Law-Enforcement Effectiveness and Efficiency in Protected Areas Using Ranger-collected Monitoring Data. *Conservation Letters* (10-5), pp. 572–580.
- Demo Essays. (2023). The Effectiveness of the Law Enforcement. (Oline Available in) <https://demoessays.com/the-effectiveness-of-the-law-enforcement>.
- Farrell , Amy, Jack McDevitt, Stephanie Fahy (2008). Understanding and Improving Law Enforcement Responses to Human Trafficking: Final Report. Washington, D.C.: National Institute of Justice.
- Habermas, J. (1987) *The Theory Communicative Action*. (T. Mccarthy, Boston: Beacan Press.pp373-356
- Habermas, J (1996). *Between Facts and Norms*, Trans. Cambridge: MITpress.p457
- Nalla, Mahesh K., Don Hummer (1999). Assessing Strategies for Improving Law Enforcement / Security Relationships: Implications for Community Policing. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* (23-2). pp. 227-239
- Spence, Deborah (ed.) (2016). *Improving Law Enforcement Resilience: Lessons and Recommendations (Officer Safety and Wellness Group Meeting Summary)*. Washington, D.C.: Office of Community Oriented Policing Services.
- Trevino, A, J. (1996). *The sociology of law, classical and contemporary perpectives st*. New York: Martin,s press.
- Tyler, T. (2001). Trust and Law-abidingness: a proactive model of social regulation. *The Australian national university: research school of social science*.pp17-33
- United States Department of Justice (2022). *Improving Law Enforcement Response to Sexual Assault and Domestic Violence by Identifying and Preventing Gender Bias*. Washington, D.C.: United States Department of Justice. (Oline Available in) <https://www.justice.gov/media-1224961/dl?inline>.